

Okullarda Dumansız Hava Sahası Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*

Köksal BANOĞLU
Maltepe Halit Armay Lisesi, İstanbul

Bu araştırmanın amacı South Illinois Üniversitesi'nden Ferré, Moyer ve Nobiling (2009) tarafından geliştirilmiş "Okullarda Dumansız Hava Sahası" envanterinin "Sigara Yasağına Uyum" tutum ölçeğini Türkçeye uyarlamak ve ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizlerini gerçekleştirmektir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması için İstanbul'un Maltepe ilçesinde görev yapan 198 öğretmen ve okul yöneticisini kapsayan iki çalışma grubu oluşturulmuştur. Birinci çalışma grubunu oluşturan 127 kişiden elde edilen verilerle ölçeğin yapısal geçerliğinin analizi için temel bileşenler yöntemiyle faktör analizi uygulanmıştır. İkinci grubu oluşturan 71 kişiden sağlanan verilere dayanılarak, iki hafta arayla yapılan ölçümler neticesinde ölçeğin test tekrar test güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Faktör analizi sonucunda ölçeğin genel faktör yüküne sahip 12 maddeden oluştuğu ve toplam varyansın yaklaşık % 57'sini açıkladığı görülmüştür. Cronbach's Alpha iç tutarlık katsayısının .87 ve test-tekrar test korelasyon katsayısının .94 olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının .50 ile .80 arasında değiştiği ve % 27'lik alt-üst gruplar arasında madde ayırt ediciliği açısından anlamlı fark bulunduğu tespit edilmiştir. Elde edilen ölçüm sonuçlarına dayanılarak ölçeğin Türkçe formunun okullarda dumansız hava sahası uygulamasına ilişkin öğretmen tutumlarının ölçülmesinde geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: Okullarda dumansız hava sahası, dumansız hava sahası ölçeği, sigara yasağı

---

* Araştırma özeti 19. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sözlü olarak sunulmuştur.

Atıf için/Please cite as:

Banoğlu, K. (2011). Okullarda dumansız hava sahası ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice]*, 17(3), 301-315.

The Turkish Adaptation of Live Free-Tobacco Free Smoke Free Survey in Schools: A Validity and Reliability Study

Background: After “Law for the Prevention of the Harms of Tobacco Products” introduced on November 7, 1996 in Turkey, it was revised on the basis of the previous law on January 3, 2008 and was announced as “smoke-free air zone policy”. Thus the new implementation, inspired by the Spanish law, put an end to isolated smoking areas. As of May 19, 2009, indoor smoking was strictly banned in public institutions. Later on this was expanded for all business organizations in the wake of July 19, 2009.

Teachers and school administrators have a relatively negative perception on smoke-free regulation in terms of their smoking habit (Fidan, Sezer, Demirel, Kara and Ünlü, 2006). Wold, Torsheim, Currie, and Roberts (2004) revealed that school managers and teachers keep on smoking in the school zone, especially outside the school building in seven European countries so that they legitimize smoking addiction in front of their pupils. From the viewpoint of teachers, Gözütok (1999) showed that when school administrators and teachers ranked descendingly 34 non-ethical behaviors for teachers, “smoking attitude in front of students” seems rather an admissible behavior and took the 30th place. Likewise, Güçlü (2010) cited that the research center of Democratic Educators Union declared that on account of the smoke-free law teachers set a bad example for pupils by smoking right outside the schoolyard.

It is obvious that teachers and school managers as cigarette smokers are not suitable role models in education environment. As a matter of fact, the most important point determining the compliance with legal enforcement rely on the teacher and school managers’ perception on the smoke-free law so that it would be able to estimate how the policy can attain its “smoke-free, tobacco-free school” goal. The purpose of this study is to investigate the validity and reliability of the Turkish version of Ferré, Moyer and Nobiling’s Attitudes Towards Smoking Compliance Questionnaire released as part of Live Free-Tobacco Free Smoke Free Survey behalf on South Illinois University.

Method: Participants including teachers were recruited through Maltepe and Kartal districts in Istanbul and one hundred ninety-eight participants fulfilled the Turkish version survey with 15-items. They were assorted into two groups so that the first group consisted of one hundred twenty-seven teachers used for the structure validity study, and the other one consisted of seventy-one teachers used for the test-retest reliability study.

In order to get the permission for translating the original survey into Turkish, we contacted Matt Moyer via email. Translated version of the survey After the survey translation into Turkish was done by a group including an linguist, an English teacher and a curriculum developer, it was appealed to

various educational administrator's view on Turkish version so as to confirm its content validity and cross-cultural conformity. Afterwards principal component and factor analysis, 27 % subgroup mean difference and test-retest reliability analysis was conducted through SPSS software.

Findings and conclusions: Correlation matrix, KMO and Barlett's pretests were conducted with the data collected from one hundred twenty-seven teachers' questionnaire. Having examined the cross-correlation matrix regarding 15-items, it was found that there was no strong or weak correlation between them except third and thirteenth items. Later on, measure of sampling (MSA) table showed that two items has low anti-image values under .3 threshold value. Besides, Barlett's test indicated that the sample was adequate to conduct a factor analysis with the current sample size. Based upon these findings and expert views, three inappropriate items was extracted from the Turkish version.

For second step, principal component and factor analysis was used to describe variability among observed variables consisted of twelve items left. According to factor values, it was brought out that the Turkish survey has two factors, plus one general factor which explains % 56.87 of total cumulative variance while first factor got a share of 44.29 % and latter 12.58 %, respectively.

When performed the same survey twice at the different moments of time - within two weeks for this study-, the test retest reliability findings indicated that pearson correlation values have ranged from .57 to .94. In other words, the result of measurement has not changed over time.

As for the mean difference between two 27 % sub groups and internal consistency reliability findings, the current research showed that there was no significant different in the subgroup and upper group of the scale ($p < .01$). Besides, Turkish survey was approved with Cronbach's alpha coefficient ($\alpha = 0.87$) in terms of its internal consistency.

No doubt, smoking policy can be an effective tool for influencing pupils within and outside in school premises just as long as it could be sincerely confirmed by all educational stakeholders. So this study aimed to add a new dimension for smoking policy research in schools and other educational organizations by translating a well-known survey into Turkish. Therefore, it will provide to bring out how teachers and other educational components consider important smoking policies in schools such as smoke-free zone regulation.

The results showed that the Turkish version of "Live Free-Tobacco Free Smoke Free Survey" is a valid and reliable instrument for assessment of school administrators and teachers' attitudes towards smoking compliance.

Keywords: *Smoke-free in schools, smoke free survey, smoking ban*

İlk olarak 7 Kasım 1996'da uygulamaya konan 'Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Yönelik Kanun', 3 Ocak 2008 tarihinde 5207 sayılı kanuna dayanarak geliştirilmiştir. Yeni haliyle yasa 'temiz hava sahası' kavramına dayandırılmış ve İspanyol modeli olarak da bilinen yalıtılmış sigara içilebilir alan uygulamalarına da nokta koymuştur. 19 Mayıs 2009 tarihi itibarıyla kamu kurum ve kuruluşlarında sigara içmek kesinlikle yasaklanmış, 19 Temmuz 2009 tarihinden itibaren ise yasak okullarla birlikte kamuya açık tüm işletmelerin kapalı alanlarında uygulanmaya başlanmıştır (4207 Sayılı Kanunun Uygulanması, 2009).

Her ülkede farklı uygulanan benzer yasaların başarısı, yasaya uymakla sorumlu vatandaşların ve kurum çalışanlarının bu yasaya yönelik algı ve tutumlarıyla doğrudan ilişkili görünmektedir. Bu konuya ilişkin yapılan çeşitli araştırmalarda, insanların yasağa ve uygulama biçimlerine ilişkin farklı görüşlerde olduğu görülmektedir. Hetland, Hetland, Mykletun, Aaro ve Matthiesen'in (2008) araştırma sonuçları, sigara alışkanlığı gibi kuvvetli bir alışkanlık üzerine yapılan yasal düzenlemelerin çalışanların iş doyumunu önemli ölçüde etkilediğini belirtmektedir. Bu araştırmaya göre sigara içenler ile içmeyenlerin yasağa ilişkin algıları birbirinden farklılık göstermektedir ve kısa vadede çalışanların iş doyumunu olumsuz yönde etkileyen sigara yasağı, süreç içerisinde olumsuz etkisini azaltmaktadır. Bakırcı ve Okuşluk'un (2007) yürüttükleri araştırma da, süreç içerisinde yasağın çalışanların sigarayı bırakma davranışında etkili olduğunu ve işyerlerindeki pasif içiciliği önemli oranda azalttığı görülmüştür.

Özellikle eğitim kurumlarında, söz konusu yasağa ilişkin öğretmen, öğrenci ve okul yöneticisi algılarının birbirinden farklılık gösterdiği Fidan, Sezer, Demirel, Kara ve Ünlü'nün (2006) araştırma sonuçlarında belirtilerek, özellikle sigara içen öğretmen ve yöneticilerin sigara yasağına karşı olumsuz bir algı içerisinde oldukları ortaya konmuştur. Sadece Türkiye'de değil, yedi Avrupa ülkesinde Wold, Torsheim, Currie ve Roberts (2004) tarafından yürütülen araştırma sonuçları, öğretmenlerin yasağa rağmen sigara kullanımına okul içerisinde ve daha çok okul bahçesiyle diğer açık alanlarda devam ettiğini göstermektedir. Bu davranışın özellikle öğrencileri sigara kullanımına özendirdiği ve sigara içme davranışını meşrulaştırdığı yine aynı araştırmada ortaya konmuştur.

ABD'de Trinidad, Gilpin ve Pierce'in (2004) araştırması ise okulların yıllar geçtikçe ve süreç içerisinde sigara yasağına uyum sağladığı görülmüştür. Aynı araştırmada, okulda sigara içen öğretmenlerini gören öğrencilerin sigara yasağına yönelik daha düşük olumlu algı geliştirdikleri ifade edilmiştir. Tunç'un (2007) Edirne ilinde yaptığı araştırma sonuçları benzer şekilde öğretmenlerin yüksek oranda sigara alışkanlığına sahip olduğunu ve bu durumun öğrencileri olumsuz etkileyebileceğini ortaya koymuştur. Güçlü'nün (2009) belirttiği gibi, söz konusu sigara yasağı sonrasında öğretmenlerin dışarıda sigara içmeye devam etmeleri öğrencilere bu anlamda kötü örnek oluşturmaktadır. Öğretmenlerin, öğrencilerin

görebileceği alanlarda sigara içme davranışını, etik-dışı davranışlar arasında en son sırada görmesinin bu durumun devam etmesinde etkili olduğu düşünülebilir (Gözütok, 1999).

Sigara yasağına yönelik öğretmen ve yönetici tutumlarını inceleyen çalışmalarda, araştırmacıların çoğunlukla bağımlılık düzeyi verilerinin süreç içerisindeki değişimini incelediği görülmüştür (Trinidad, 2005; Tunç, 2007; Wold ve diğ., 2004). Bu ölçümlerin nikotin bağımlılık düzeyleri incelenerek yapılması, katılımcıların yasağına ilişkin tutumlarını dolaylı bir şekilde ele almaktadır. Bu araştırmanın önemi, söz konusu incelemelerin yapılması için araştırmacılara doğrudan öğretmenlerin sigara yasağına ilişkin tutumlarını inceleyen Türkçe bir ölçeğin kazandırılmasıdır. Araştırmacı tarafından yapılan alanyazın taramasında, bu çalışmada incelenen ölçeğe benzer nitelikteki bir Türkçe ölçeğin kullanımına rastlanmamıştır.

Güncel, bilimsel geçerlik ve güvenilirliğe sahip, uluslararası uygulanabilirliği olan bir sigara yasağı tutum ölçeğinin Türkçeye kazandırılması araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaca yönelik olarak South Illinois Üniversitesi'nden Ferré, Moyer ve Nobile (2009) tarafından geliştirilmiş "Live Free-Tobacco Free Smoke Free Survey" envanterinin "Attitudes Towards Smoking Compliance" tutum ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği incelenmiştir. Araştırmada şu soruya yanıt aranmıştır: Ölçeğin Türkçe formunun güvenilirliği ve geçerliği nedir?

Yöntem

Bu bölümde çalışma grubu, ölçeğin uyarlanması ve geçerlik güvenirlik çalışmaları süreci açıklanmıştır.

Çalışma Grubu

Ölçeğin Türkçe formunun öğretmen ve okul yöneticileri üzerinde uygulanması planlandığından, çalışmanın kuramsal evrenini öğretmen ve okul yöneticileri oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu Maltepe ilçesindeki ilk ve ortaöğretim kurumlarında görev yapmakta olan 198 okul yöneticisi ve öğretmen oluşturmuştur. Araştırma çalışması bu anlamda 198 katılımcıdan toplanan verilerle sınırlıdır. Çalışma gruplarından iki ayrı alt-çalışma grubu oluşturularak 71 kişilik birinci gruba ölçeğin test-tekrar test güvenirlik analizleri, 127 kişilik ikinci gruba ise araştırmanın yapısal geçerlik analizleri yürütülmüştür.

İşlem

İncelenen orijinal ölçek 17 maddeden oluşmakta ve katılımcıların sigara yasağına uyum düzeyini tek boyut olarak ele almaktadır (Ferré, Moyer ve

Nobiling, 2009). South Illionis Üniversitesi'nden Matt Moyer ile e-mail aracılığıyla iletişime geçilerek, Okullarda Dumansız Hava Sahası Uyum Ölçeği'nin Türkçeye çevirisi, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları için gerekli izin kendisinden alınmıştır.

Ölçeğin Türkçe formunun dil ve anlam geçerliliği çalışması için; biri öğretim üyesi, diğeri İngilizce öğretmeni 2 kişilik bir çeviri grubu oluşturulmuştur. Çevirisi yapılan ölçeğin biçimsel geçerliğinin sağlanması için eğitimde program geliştirme uzmanından görüş alınmıştır. Ölçeğin içerik geçerliği ve okullarda uygulanabilirliğiyle ilgili olarak biri ilçe milli eğitim müdürü olmak üzere 3 eğitim yöneticisinin görüşlerinden yararlanılmıştır. Kültürel çeviri sürecinde, dil uzmanlarıyla birlikte söz konusu eğitim yöneticilerinin görüşlerinden de yararlanılmıştır. Bu süreç sonunda Türkçeye çevrilen ölçek ardından tekrar İngilizceye çevrilerek oluşan anlam farklılıklarını incelemek üzere çeviri grubuna sunulmuştur. Kültürler arası bağlamsal farklılıkların önem kazandığı orijinal dile çeviri çalışmaları sonucunda, ABD ve Türkiye'deki okullarda uygulanmakta olan mevcut sigara yasakları arasındaki nüanslar göz önüne alınarak ölçeğin Türkçe formuna son hali verilmiştir. Ölçeğin orijinalinde yer alan 3 ters maddeye (12, 13 ve 17. maddeler) ek olarak sigara yasağının Türkiye'deki uygulamasına bağlı olarak 3 madde daha (3, 4 ve 15. maddeler) ölçeğe ters madde olarak alınmıştır. 17 maddeden oluşan orijinal ölçeğin 2 maddesi (6 ve 9. maddeler), mevcut disiplin yönetmeliklerine göre uygulanma şansı bulunmadığı için kültürel çeviri sürecinde Türkçe çeviriden çıkartılmıştır. Böylece 15 maddeden oluşan ölçeğin taslak Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına geçilmiştir.

Ölçeğin yapı geçerliğini ölçmek üzere 127 öğretmenden oluşan bir gruba ölçeğin Türkçe formu uygulanmıştır. Gruptan toplanan veriler, açıklayıcı faktör analizi temel bileşenler yöntemi (Principal Component Analysis) kullanılarak incelenmiştir. Temel bileşenler analizi yönteminde, değişkenler arasında maksimum varyansı açıklayan birinci faktöre ulaşılmakta ve oluşturulan faktörler arasında korelasyon olmaması sağlanmaktadır (Kalaycı, 2009). Faktör analizinde maddelerin eşik anti-image değeri .50 olarak belirlenmiş ve bu değer altında kalan ölçek maddeleri analizden çıkartılarak açıklanan varyans yüzdesi tekrar hesaplanmıştır (Cureton ve D'Agostino, 1983; Sipahi, Yurtkoru ve Çinko, 2008). Yürütülen tüm faktör analizlerinde eşik faktör yük ağırlığı .50 olarak belirlenmiştir. Bu eşik değer ve üzeri ağırlık değerleri faktör analizinde oldukça iyi olarak kabul edilmektedir (Kalaycı, 2009). Faktör analiz işlemleri sonucunda 3 madde daha ölçeğin Türkçe formundan çıkartılarak, 12 maddeden oluşan Türkçe ölçek ortaya konmuştur (Ek-1). Ölçeğin 3, 4, 9 ve 12. maddeleri ters maddelerdir ve buna uygun olarak tersten puanlanmışlardır.

Ölçeğin güvenilirliği iç tutarlık ve test-tekrar test yöntemleri, madde analizi ise düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu ve t testi kullanılarak üst ve alt %27'lik dilimlerin madde ortalamaları arasındaki ortalama farkların anlamlılığıyla incelenmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizlerinde SPSS 17.0 programı kullanılmıştır.

Bulgular

Veri toplama sürecinde okullara gönderilen 248 araştırma anketinden 214 tanesi geriye dönmüştür. Büyüköztürk'e (2005, s. 144) göre araştırma sonucunda sağlıklı yorum yapabilmek için anket geri dönüş oranının %70-80'in üzerinde olması beklenmektedir. Bu araştırma için anket geri dönüş oranı % 86 olarak belirlenmiştir. Geriye dönen anketlerden eksik veya hatalı doldurulan 16 anket elenerek, inceleme dışı bırakılmıştır.

Öğretmenlerden toplanan veri setinin faktör analizine uygunluğunu belirlemek üzere sırasıyla değişkenler arası korelasyon matrisi, MSA anti-image değerleri, Barlett testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test sonuçları incelenmiştir.

Ölçeğin madde korelasyon matrisi, 3 ve 13. maddelerin diğer maddelerle ilişki katsayısının sıfıra çok yakın değerler aldığı, dolayısıyla diğer maddelerle zayıf ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir (Ek-3). Kalaycı ve diğerlerine (2009) göre, korelasyon matrisinde görülen değişkenler arası düşük korelasyonun varlığı, değişkenlerin ortak faktör oluşturamayacaklarının bir işareti olarak yorumlanabilir. Öte yandan 0.9'un üzerinde görülen korelasyon ilişkisi ise faktör analizi için gereğinden güçlü bir ilişki göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Korelasyon matrisi incelendiğinde hiçbir maddenin güçlü ilişki sorunu taşımadığı ve dolayısıyla maddeler arası çoklu bağıntı sorunu bulunmadığı tespit edilmiştir.

KMO değeri bütün soru grubunun faktör analizine uygunluğunu ölçerken MSA değerleri (Measure of Sampling) değeri her bir sorunun analize uygunluğunu ölçmektedir. Yapılan MSA analizinde, maddelerin anti-image değerlerinin .53-.93 aralığında değiştiği görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, tüm maddelerin anti-image değerlerinin eşik olarak kabul edilen .50 değerinin (Field, 2005; Sipahi ve diğ., 2008) üstünde olduğunu göstermektedir.

Bu sonuçların ardından yapılan madde ortak varyans (communalities) incelemeleri ve ilk faktör analizlerinin tetkiki neticesinde, madde 5 ve madde 10'un ortak varyans değerlerinin .30'un altında olduğu görülmüştür. Ortak varyans bir değişkenin analizde yer alan diğer değişkenlerle paylaştığı varyans miktarıdır ve düşük çıktığı takdirde bu maddeler analizden çıkarılarak faktör analizi tekrar yapılabilir (Kalaycı, 2009). Ortak varyans göstergeleri ve korelasyon değerlerine bağlı olarak 5, 10 ve 13. maddeler ölçeğin Türkçe formundan çıkartılmıştır (Ek-2).

Son haliyle maddelerin Barlett küresellik ve KMO test sonuçları incelenmiştir. KMO katsayısı .87 olarak bulunurken, Barlett küresellik testinin (692.705; $p < 0.001$) anlamlı olduğu görülmüştür. Kalaycı'ya (2009) göre .80'in üzerindeki KMO değerleri faktör analizi için çok iyi olarak yorumlanmaktadır. Barlett küresellik test sonucunun anlamlı çıkması ve KMO katsayı değeri, veri setinin bu şekliyle faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 1’de temel bileşenler yöntemiyle döndürülmüş soru maddelerinin faktör yük ve açıkladıkları ortak varyans değerleri gösterilmektedir.

Tablo 1
Ortak Varyans ve Faktör Yük Değerleri

Madde	Faktör ortak varyansı	Faktör 1	Faktör 2
Madde 8: Sigara yasağına uymayanlar için yetkililerce idari işlem yapılmalıdır.	.73	.81	.26
Madde 7: Sigara yasağına uymayanlar için ilk olarak para cezası uygulanmalıdır.	.67	.80	.18
Madde 2: Okul sahasına girişte dumansız hava sahasına girildiğini belirten işaretler bulunmalıdır.	.60	.76	-.14
Madde 9: Sigara yasağı ihlalleri resmi olarak rapor edilmelidir.	.67	.76	.32
Madde 1: Okullarda sigara yasağı katı bir şekilde uygulanmalıdır.	.62	.75	.23
Madde 14: Okulda sigara içilmesi öğrencileri sigara kullanmaya teşvik eder.	.51	.69	.18
Madde 12: Sigara yasağı sonucunda sigarayı bırakmada artış olacaktır.	.43	.65	.08
Madde 6: Okul girişine yakın yerlerde sigara içilmesi cezalandırılmalıdır.	.48	.63	.28
Faktörün açıkladığı varyans yüzdesi: % 44.29			
Madde 3: Sigara içen öğretmenler için sigara içebilecekleri bir açık alan işaretlerle belirlenmelidir.	.60	-.15	.76
Madde 4: Sigara içilebilir özel alanlar oluşturmak için okul bütçesinden para sağlanmalıdır.	.47	.20	.66
Madde 15: Sigara yasağı bireylerin kişisel haklarına bir saldırıdır.	.60	.42	.65
Madde 11: Sigara yasağı karmaşık, uygulanması zor bir düzenlemedir.	.45	.26	.62
Faktörün açıkladığı varyans yüzdesi: % 12.58			
Ölçeğin açıkladığı toplam varyans: % 56, 87			

Tablo 1'deki sonuçlar birinci faktörün değişkenlerin oluşturduğu toplam varyansın % 44.29'unu tek başına açıklayabildiğini göstermektedir. Birinci faktörün açıkladığı yüksek varyans oranı ve ikinci faktörle arasındaki açıklanan varyans farkı, ölçeğin tek boyut ve genel bir faktöre sahip olduğuna kanıt olarak gösterilebilmektedir (Büyüköztürk, 2004; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Bu durumda ölçeğin Türkçe formunun genel bir faktöre sahip olduğu söylenebilir. İkinci bir faktör olarak görünen 3, 4, 15 ve 11. maddelerin ters madde olduğu görülmektedir. Birinci faktörün yüksek orandaki açıklayıcılığına bağlı olarak ölçeğin tek bir faktörden oluştuğu belirlenmiştir.

Ölçeğin zamana karşı ne derece kararlı ölçümler verdiğini hesaplamak için test-tekrar test güvenilirliği incelenmiş ve iki hafta arayla 71 kişilik ikinci çalışma grubuna ölçeğin Türkçe formu uygulanmıştır. İki hafta arayla elde edilen veri setlerindeki madde ortalamalarına ait Pearson korelasyon katsayılarının .57-.91 arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçeğin genel faktör değerleri arasındaki korelasyon ilişkisinin ise oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir ($r = .94$). Bu katsayılar ölçeğin Türkçe formunun test- tekrar test güvenilirliğine sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyon katsayıları ile birlikte maddelerin % 27'lik üst ve alt dilimler arasındaki ortalama farkını gösteren t testi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2
Madde-Toplam Korelasyonu ve Yüzdeler Dilimler Arası Ortalama Farkı
Güvenirlik Analizi Sonuçları

	Madde-toplam korelasyonu (r_{jx})	Alt ve üst % 27'lik dilimler arası t-testi	
		t	p
1. Madde	0.73	-41.883	0.000
2. Madde	0.56	-15.141	0.000
3. Madde	0.65	-43.841	0.000
4. Madde	0.68	-40.621	0.000
6. Madde	0.80	-37.696	0.000
7. Madde	0.77	-38.142	0.000
8. Madde	0.51	-35.918	0.000
9. Madde	0.55	-37.198	0.000
11. Madde	0.69	-40.647	0.000
12. Madde	0.50	-39.764	0.000
14. Madde	0.61	-35.326	0.000
15. Madde	0.67	-38.649	0.000
Genel Faktör		-26.125	0.000

Tablo 2’de görüldüğü üzere madde-toplam korelasyon katsayıları .50-.80 arasında değişmekte ve ölçeğin alt ve üst % 27’lik dilimleri arasındaki ortalama farkı $p < 0.01$ düzeyinde anlamlı çıkmaktadır. Bu sonuçlara göre ölçeğin Türkçe formunun madde-toplam korelasyon değerleri .30’un üstünde olduğu için (Büyüköztürk, 2004) maddelerin ayırt ediciliğe sahip olduğu görülmektedir.

Ölçeğin iç tutarlık güvenilirliği Cronbach’s Alpha katsayısı hesaplanarak ölçülmüş ve ölçek geneli için $\alpha = .87$ bulunmuştur. Ölçek maddelerinden herhangi birinin çıkarılması halinde ölçeğin genel güvenirliliğinin .87’nin altına düştüğü tespit edilmiştir, dolayısıyla maddelerin faktör düzeyinde güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kalaycı’ya (2009) göre, .80 ve üstü Cronbach’s Alpha katsayısı yüksek derecede güvenilirliğe işaret etmektedir. Dolayısıyla ölçeğin Türkçe formunun yüksek bir iç tutarlık güvenilirliğine sahip olduğu görülmüştür.

Sonuç

Kamuoyunda sigara yasağı olarak da bilinen “tütün ürünlerinin zararlarının önlenmesi” konulu kanuna yönelik okul yöneticisi ve öğretmenlerin tutumları hem gazete hem eğitim sendikaları tarafından bir süredir tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda, sivil toplum örgütü temsilcileri ve yazarlar konuyla ilgili olarak öğretmen ve yöneticiler adına değerlendirmelerde bulunmakta, yasal uygulamaları değerlendirmektedir (Candan, 2010; Güçlü, 2010).

Bu araştırmanın temel amacı, söz konusu tartışma sürecinde araştırmacıların bilimsel verilere ulaşılmasına olanak sağlayacak, okullarda dumansız hava sahası uygulamasına ilişkin yönetici ve öğretmenlerin tutumlarını inceleyen, bilimsel açıdan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının Türkçeye kazandırılmasıdır. Bu amaçla, South Illinois Üniversitesi tarafından geliştirilen “Okullarda Sigara Yasağına Uyum Ölçeği” Türkçeye uyarlanarak, ölçme aracının Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği araştırılmıştır.

Ölçeğin çevirisi sırasında, ABD ve Türkiye’de uygulanmakta olan okul disiplin kuralları arasındaki farklılıklar ve özgünlükler ölçeğin uyarlanmasında kültürel çeviri sürecini öne çıkartmaktadır. Çevirilerin gerçekleştirilmesinde İngilizce dil uzmanlarına olduğu kadar, Türkiye’deki okul yönetmeliklerine hakim eğitim yöneticilerinin görüşlerine de başvurulmuştur. Türkiye’deki uygulamaların yasal boyutları göz önünde bulundurularak Türkçe ölçek maddeleri bunlara uygun şekilde uyarlanmıştır.

Ölçeğe uygulanan faktör analizleri sonucunda ölçeğin tek bir genel faktörden oluştuğu tespit edilmiştir. Faktör analizi toplam varyansın

% 57'sini açıklamaktadır. Geçerlik çalışmasının ardından gerçekleştirilen güvenilirlik çalışmaları ölçeğin yüksek iç tutarlık ve madde ayıt ediciliğine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Cronbach's Alpha katsayısı ölçeğin geneli için $\alpha=0.87$; madde-toplam korelasyon değerleri ise .50 ve .80 aralığında bulunmuştur. Maddelerin alt ve üst %27'lik dilimleri arasında $p<0.01$ anlam seviyesinde fark tespit edilmiştir.

Tüm bu sonuçlar ışığında, Okullarda Dumansız Hava Sahası Tutum Ölçeği'nin Türkçe formunun (Ek-1) öğretmen ve okul yöneticilerinin tutumlarını belirlemeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça/References

- Bakırcı, N. ve Okuşluk, T. (2007). İstanbul'da bir grup işyerinde sigara içme yasakları ve bu yasakların çalışanların sigara içme davranışlarına etkisi. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26(1), 19-24.
- Büyüköztürk, Ş. (2004). *Sosyal bilimlerde veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem A.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 133-151.
- Candan, B. (2010). *DES'ten sigara yasağının öğretmen ayağına tepki*. Retrieved from <http://www.haberler.com/des-ten-sigara-yasaginin-ogretmen-ayagina-tepki-haberi/>
- Cureton, E.E., & D'Agostino, R.B. (1983). *Factor analysis an applied approach*. Lawrence Erlbaum Associates: New Jersey.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve Lisrel uygulamaları*. Ankara: Pegem A.
- Ferré, F., Moyer, M., & Nobile, B. (2009). *Live free-tobacco free smoke free survey*. (aahperd.confex.com/aahperd/2009/webprogram/Handout/Paper13112/Smoking%20Survey%20Presentation.ppt)
- Fidan, F., Sezer, M., Demirel, R., Kara, Z. ve Ünlü, M. (2006). Öğretmenlerin sigara içme durumu ve sigara yasağı karşısındaki tutumları. *Toraks Dergisi*, 7(3), 196-199.
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS* (2nd ed.). London: Sage.
- Gözütok, D. (1999). *Teachers' ethical behaviors*. Presented in The Third International Conference on Teacher Education. June 27-July 1, Beit Berl Collage, Isreal.
- Güçlü, A. (2010). *Okul önünde sigara içen öğretmenler kötü örnek oluyor*. Retrieved from http://www.abbasguclu.com.tr/haber/okul_onlerinde_sigara_icen_ogretmenler_kotu_ornek_oluyor.html.

- Hetland, J., Hetland, H., Mykletun, R.J., Aaro, L.E., & Matthiesen, S.B. (2008). Employees' job satisfaction after the introduction of a total smoke-ban in bars and restaurants in Norway. *Health Promotion International*, 23(4), 302-310.
- Kalaycı, Ş. (2009). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil.
- 4207 Sayılı Kanun Hükmünün Uygulanması. (2009). Retrieved from <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-8752/4207-sayili-tutun-urunlerinin-zararlarinin-onlenmesi-ve-.html>
- Sipahi, B., Yurtkoru, E.S. ve Çinko, M. (2008). *Sosyal bilimlerde SPSS ile veri analizi*. İstanbul: BETA.
- Trinidad, D.R., Gilpin, E.A. & Pierce, J.P. (2005). Compliance and support for smoke-free school policies. *Health Education Research Theory & Practice*, 20(4), 466-475.
- Tunç, Z. (2007). *Edirne'de öğretmenlerin sigara içme ve bırakma davranışları ve etkileyen faktörler*. Uzmanlık Tezi, Trakya Üniversitesi.
- Wold, B., Torsheim, T., Currie, C. & Roberts, C., (2004). National and school policies on restrictions of teacher smoking: a multilevel analysis of student exposure to teacher smoking in seven european countries. *Health Education Research Theory & Practice*, 19(3), 217-226.

Ek-1 Okullarda Dumansız Hava Sahası Tutum Ölçeği

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Okullarda sigara yasağı katı bir şekilde uygulanmalıdır.					
2. Okul sahasına girişte dumansız hava sahasını belirten işaretler bulunmalıdır.					
3. Sigara içen öğretmenler için sigara içebilecekleri bir açık alan işaretlerle belirlenmelidir.					
4. Sigara içilebilir özel alanlar oluşturmak için okul bütçesinden para sağlanmalıdır.					
6. Okul sınırına girişte sigara içilmesi cezalandırılmalıdır.					
7. Sigara yasağına uymayanlar için ilk olarak para cezası uygulanmalıdır.					
8. Sigara yasağına uymayanlar için yetkililerce idari işlem yapılmalıdır.					
9. Sigara yasağı ihlalleri resmi olarak rapor edilmelidir.					
11. Sigara yasağı karmaşık, uygulanması zor bir düzenlemedir.					
12. Sigara yasağı sonucunda sigarayı bırakmada artış olacaktır.					
14. Okulda sigara içilmesi öğrencileri sigara kullanmaya teşvik eder.					
15. Sigara yasağı bireylerin kişisel haklarına bir saldırıdır.					

Ek-2 Ölçekten Çıkarılan Maddeler

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
5. Okulda 5 seferden daha fazla sigara içme davranışından dolayı disiplin cezası alan öğrenciler için sigara yasağının para cezası uygulanmalıdır.					
10. Sigara yasağı ihlalinde mali yaptırım uygulanmamalıdır.					
13. Sigara yasağına uymadığı tespit edilen kişilerin sigarasına el konulması makul bir cezadır.					

Ek-3 Madde Korelasyon Matrisi

	M-1	M-2	M-3	M-4	M-5	M-6	M-7	M-8	M-9	M-10	M-11	M-12	M-13	M-14	M-15
M-1	1.00	0.54	-0.14	-0.29	0.24	0.41	0.58	0.56	0.54	-0.24	-0.31	0.52	0.02	0.61	-0.43
M-2	0.54	1.00	0.13	-0.18	0.27	0.40	0.52	0.53	0.44	-0.26	-0.13	0.41	0.07	0.41	-0.22
M-3	-0.14	0.13	1.00	0.34	0.13	-0.09	-0.06	-0.06	-0.12	0.07	0.23	-0.06	0.11	-0.05	0.25
M-4	-0.29	-0.18	0.34	1.00	-0.11	-0.33	-0.25	-0.27	-0.29	0.22	0.25	-0.21	-0.03	-0.25	0.41
M-5	0.24	0.27	0.13	-0.11	1.00	0.15	0.34	0.27	0.21	-0.19	-0.15	0.24	0.16	0.25	-0.19
M-6	0.41	0.40	-0.09	-0.33	0.15	1.00	0.53	0.54	0.47	-0.32	-0.29	0.39	0.31	0.46	-0.41
M-7	0.58	0.52	-0.06	-0.25	0.34	0.53	1.00	0.71	0.67	-0.36	-0.28	0.46	0.15	0.47	-0.42
M-8	0.56	0.53	-0.06	-0.27	0.27	0.54	0.71	1.00	0.83	-0.32	-0.38	0.40	0.15	0.52	-0.49
M-9	0.54	0.44	-0.12	-0.29	0.21	0.47	0.67	0.83	1.00	-0.28	-0.39	0.43	0.12	0.46	-0.49
M-10	-0.24	-0.26	0.07	0.22	-0.19	-0.32	-0.36	-0.32	-0.28	1.00	0.34	-0.16	0.11	-0.23	0.31
M-11	-0.31	-0.13	0.23	0.25	-0.15	-0.29	-0.28	-0.38	-0.39	0.34	1.00	-0.18	0.04	-0.26	0.49
M-12	0.52	0.41	-0.06	-0.21	0.24	0.39	0.46	0.40	0.43	-0.16	-0.18	1.00	0.27	0.43	-0.29
M-13	0.02	0.07	0.11	-0.03	0.16	0.31	0.15	0.15	0.12	0.11	0.04	0.27	1.00	0.13	-0.11
M-14	0.61	0.41	-0.05	-0.25	0.25	0.46	0.47	0.52	0.46	-0.23	-0.26	0.43	0.13	1.00	-0.38
M-15	-0.43	-0.22	0.25	0.41	-0.19	-0.41	-0.42	-0.49	-0.49	0.31	0.49	-0.29	-0.11	-0.38	1.00

İletişim/Correspondence:

Köksal Banoğlu
MEB İstanbul Maltepe Halit Armay Lisesi,
Altın-tepe mah. Kılavuz çayırı Cad.
Polis Mahmut Sok. No:1 Maltepe/İstanbul.
e-posta: koksal_banoglu@hotmail.com

Received: 11/12/2010
Revision received: 22/01/2011
Second revision received: 23/06/2011
Approved: 27/06/2011